

Posudek vedoucí diplomové práce

**Eliška Ručková, *Představy o kráse ženského těla ve veřejném prostoru první republiky*,
diplomní práce, KOA, FHS UK, 112 stran**

Předkládaná diplomní práce se zabývá velmi zajímavým a aktuálním badatelským tématem, totiž formováním kultu krásy v ženských časopisech vycházejících česky v meziválečném období. Autorka se soustřeďuje nejen na to, jak byla krása prezentována a s jakými ideologickými kategoriemi se spojovala („zdraví“, „mládí“, „výkonost“), ale zajímá se rovněž o konkrétní normativní návody, pomocí jakých kulturních modifikací je možné krásy dosáhnout.

Hlavní badatelské okruhy se promítly do vyvážené struktury práce. Úvodní část práce obsahuje zdařilý interdisciplinární přehled sociálněvědných a především antropologických teorií týkajících se tělesnosti, tělesných modifikací a těla jako sociální kategorie (Bourdieu, Mauss, Lipovetsky, Douglas, Wolf atd.; mimochodem zmínka o butleriánském přístupu není do výkladu zařazena úplně logicky). Přínosná je také část věnovaná mediálním konstrukcím krásy a genderové socializaci s nimi spojené. Určitou slabinu úvodní kapitoly pak představuje nedostatečné rozlišení mezi různými typy diskursivní analýzy (autorka v těsném sledu zmiňuje CDA a focaultovský přístup na str. 27–28). V následujících podkapitolách jsou koncepty zmíněné v úvodu aplikovány v nestejně míře a ukazuje se, že teze Naomi Wolf o estetickém uvěznění jako důsledku mýtu krásy a jeho mediální reprodukce platí snad i více, než autorka původně sama předpokládala.

Pokud jde o hlavní výklad, kapitola 5.1. je věnována problematice obecných definic krásy a patrně i vzhledem ke svému tématu není zcela systematická. Již ve zde analyzovaných článcích se objevuje řada postupů typických i pro ostatní mediální reprezentace ženské krásy z meziválečného období, totiž infantilizace, expresivní rétorika při popisu boje proti stárání či rostoucí vliv představ o správném konzumním chování. Kromě „přirozenosti“ se argument, že pečovat o krásu je nezbytnost, opírá o představu o mužských preferencích, jejichž uspokojení je předpokladem sňatku a založení rodiny (primárního cíle, k němuž má ženská existence směřovat). Analyzované novinové články jsou v tomto ohledu podle autorky zcela explicitní a

jsou tudíž poměrně vzdálené dnešnímu trendu, kdy se v ženských periodících místo práce na kráse pro mužské oči stále častěji objevuje argument, že je nutno pečovat o krásu „pro svůj lepší pocit“. Skoro se nechce věřit, že by objektivizace ženy mohla fungovat až tak explicitně a přímočaře; pokud tomu tak opravdu je, nabízí se alespoň nějaká možnost, jak tato tvrzení komplexněji interpretovat? Jak je třeba konceptualizováno manželství samotné?

Jak diplomantka správně upozorňuje, stejně jako v dnešním mediálním prostoru se prvorepublikové ženské magazíny vyznačují určitou ambivalencí, kdy se současně krása popisuje jako něco vysoce individualizovaného, pokud vůbec definovatelného, a dokonce se kritizuje přílišný zájem o ni (obzvláště pokud by to byla na úkor normativu péče, role dobré hospodyně a dalších genderovaných hodnot). S představami o kráse se tedy prolínají genderové stereotypy (péče o druhé, nenápadnost, šetrnost, péče o vlastní zdraví v zájmu vlastních budoucích dětí atd.). Současně se však klade celá řada konkrétních požadavků a návodů (vázaných nezdědka přímo na kosmetické produkty), jak krásy dosáhnout. Na stránkách ženských časopisů se také rozvíjí motiv, že krása je „přirozenou touhou“, „právem“ a současně „povinností“ „každé ženy“ a podmínkou jejího „životního štěstí“ a „psychické pohody“. Touha po kráse a práce na ní se stává nedílným definičním parametrem femininity samotné.

Zajímavé je, že řada představ o kráse byla podle všeho pojímána profesně specificky (vzhled hereček vs. civilní ženskost), ačkoliv i zde již docházelo k prolínání. I Mae West tak v českých zemích sloužila za příklad „plnější ženské linie“, zcela stranou však podle všeho zůstala její kritika sexuální pruderie a poměrně průkopnická stylizace vlastního těla jako „sexsymbolu“, která vzbudila velkou vlnu zájmu v USA.

Další části páté kapitoly, v nichž se autorka zabývá dobovou diskusí o podobě a proporcích ideálního ženského obličeje a těla (zuby, pleť, ladnost pohybu, kult štíhlosti), už jsou podány velmi systematicky. Diplomantka následně probírá způsoby, jak se měly čtenářky těmto ideálům přiblížit (sebekázeň vedoucí ke ztrátě hmotnosti a osvojení žádoucích postojů, chůze a gest, modifikace těla pomocí účesu, kosmetiky či oděvu). Přestože řada invazivních zásahů v této době nepřipadala z technologických důvodů v úvahu (plastické operace apod., ale například ani rovnátka), autorka ukazuje, jak obrovská kolektivní kulturní investice se pojila s touto oblastí a zasahovala např. i disciplinaci těla a chování od nejútlejšího věku dívek. Obzvláště články věnované módě a kosmetice jsou polem, na němž se rozvíjejí praxe kritického sebezpozorování jako základ disciplinace (srov. citáty na str. 91 a 99: „Chcete-li se

na sebe podívatí hodně kriticky, pozorujte se v třídílném zrcadle. Nepozorujte pouze obraz stojící vám tváří v tvář, nýbrž také ony, které vám vrací z troj- i ze čtyřnásobené plochy zrcadla. Pak snad, uvidíte objektivně, a tento obraz bude vám naprosto nový. Právě tak nemilosrdně, jak odsuzujete nedostatky jiných žen, posuzujte (...) všechny vady, které náhle odkryjete na své vlastní rozkošné osobě.“ „Musíme se naučit pozorovati se detail za detailem. (...) Nutno provést přísnější prohlídku. Máte-li pána, používá dozajista při holení zvětšujícího zrcadla (...). Nemáte-li ho náhodou, nebo krášíte-li se o samotě, musíte mít takové zrcadlo, a nejméně jednou za týden se v něm podrobně prohlédnouti.“)

Také některé dílčí postřehy v této části diplomní práce jsou vyloženě přínosné. Např. rozbor na str. 69 zajímavě ukazuje, že biopolitický státní zájem, který ve 20. a 30. letech kritizoval kult štíhlosti, nebyl charakteristický pouze pro „učebnicové“ autoritářské režimy typu fašistické Itálie, ale plně se uplatnil i v českém prostředí.

Pokud jde o celkové hodnocení, za velkou přednost práce považuji to, že diplomantka svou interpretaci založila na velkém množství dobových pramenů (prošla všechny ročníky vybraných ženských magazínů z jí stanoveného období; o chronologickém vymezení její rešerše by ovšem bylo možné dále diskutovat, stejně jako o absenci dalších meziválečných periodik určených čtenářkám, jakým byla např. *Hvězda československých paní a dívek*). Za významný klad považuji rovněž to, že práce otevírá možnost pro další komparativní analýzu. Nabízelo by se třeba udělat podobnou sondu do strategií disciplinace těla v rámci prvorepublikových časopisů určených spíše mužským čtenářům nebo v tzv. lifestyleových časopisech, které se orientovaly na více skupin modelových čtenářů a čtenářek (*Pestrý týden, Ahoj, Pražský ilustrovaný zpravodaj, Světozor*). Samozřejmě by také bylo možné rozšířit záběr zkoumaným pramenů na ženské přílohy všech velkých prvorepublikových deníků, včetně např. komunistického tisku (*Rozsévačka*), německého tisku apod. Velmi přínosné by bylo zohlednit i obrazový materiál obsažený v ženských magazínech (reklamy, titulní strany, ilustrační fotografie apod.).

Pokud jde o kritické podněty do diskuse během obhajoby, úvodní kapitole o obecných definicích krásy by možná prospělo větší soustředění na kategorii „dokonalosti“. Ve výkladu dále postrádám pasáž, která by se týkala patrně nejvýznamnější disciplinační praxe, jež se v tomto období začala prosazovat v ČSR. Na mysli mám počítání kalorického příjmu jako

základ redukční dietetiky (tzv. systém *count your calories*) – a to i přesto, že autorka zmiňuje klíčové dílo, díky němuž se tato forma disciplinace celosvětově prosadila, totiž příručku Lulu Hunt Peters. V textu je věnována pozornost „pouze“ dobovým návodům na výpočet ideální váhy, ale bylo by velmi přínosné promyslet, jestli se imaginace ženské krásy a ideálních tělesných proporcí nějak lišila v originálu a v českém překladu Hunt Peters, zda rezonovala s analyzovanými ženskými periodiky a zda české vydání obsahovalo původní české paratexty (např. předmluvu vydavatele), které by se k této disciplinační praxi vyjadřovaly. Zajímavá by byla rovněž otázka, jestli se praxe počítání kalorického příjmu reflektovala i v českém ženském tisku. Výklad by konečně také obohatil větší zájem o to, jak se argumentace v ženských časopisech naturalizovala, normalizovala a popisovala jako univerzálně platná (pokusy vydat se tímto směrem jsou ovšem již v práci patrné).

Předložené práci by konečně rovněž prospělo, kdyby se autorka pokusila ještě o něco hlouběji a komplexněji uvažovat o mocenských mechanismech stojících v pozadí reprodukce mytologie krásy v ženských časopisech. Samozřejmě je jasné, že se jedná o omezený pramenný korpus a autorka se nechtěla v rámci studentské kvalifikační práce pouštět do příliš komplexních a spekulativních závěrů; je tudíž zapotřebí ocenit i její první krok k podobné interpretaci. Diplomantka upozorňuje na marketingové strategie kosmetických a módních firem, které byly spojeny s vágními definicemi krásy a důrazem na její individualitu na jedné straně a se silným (více či méně explicitně reklamním) tlakem vyvíjeným na čtenářky, aby se přiblížily zcela konkrétnímu ideálu, pečlivě a pravidelně se s ním srovnávaly, vyvinuly celou řadu sebedisciplinačních praktik spojených s vlastním tělem, převzaly zodpovědnost za svůj vzhled a tomuto procesu následně přizpůsobily i své spotřebitelské preference. Nejde ani tak o to, že by konzum nebyl v tomto procesu zásadní, jak tvrdí diplomantka. To podle všeho byl a je i v dnešních dnech. Nevypovídá ovšem celý meziválečný mýtus ženské krásy (chápané jako univerzální právo a povinnost a současně navázané na řadu dalších ideologií typu zdraví a výkonnosti, na sebedisciplinační praktiky a také na konzumerismus) daleko víc o mechanismech produkce společenské nerovnosti v této fázi vývoje kapitalistické společnosti? A nevypovídá také něco o moci, její produkci a fungování v podobných společnostech? Bez zajímavosti pak není ani to, že se našlo pár autorů a autorek, kteří formující se mýtus krásy kritizovali již ve 20. a 30. letech a dokonce i upozorňovali na jeho širší ideologický rozměr.

Pokud jde o jazykovou rovinu, práce je naspána poměrně uhlazeným stylem, s relativně malým počtem gramatických a stylistických chyb (str. 38: „Hledali bychom význam pojmu krásá“, str. 57: „Budou se tak moci s tímto vzorem sami lépe porovnat“, str.

26: „Jsou používána jako rozhodující zdroj standardů a nápodobných modelů“). O něco častější jsou vyšínutí z vazeb či chybné vazby obecně (str. 34: „přesto se zabývala nebo nějakým způsobem reflektovala krásu ženy a její tělesnost“, str. 60: „Použitý anglicismus může být dokladem amerického vlivu na rozšiřování fyzických aktivit v tisku.“). Poněkud problematické je terminologické kolísání v případě kategorie genderu („rod“/„gender“, srov. str. 14) a užívání generického maskulina (ačkoliv tuto rovinu do posudků většinou nevňáším, je zde nasnadě – vždyť jde o analýzu pramenů, které se orientují výhradně na ženské publikum a jsou psány častěji ženami, než bylo obvyklé v jiných typech meziválečné novinářské produkce). Z postupu výkladu je dále patrné, že ačkoliv autorka na začátku odmítla feministickou pozici à la Naomi Wolf, tak v ní s postupem psaní zesílil hodnotově kritický vztah k analyzovaným pramenům. Zapotřebí je tudíž ocenit, že si po celou dobu dokázala udržet analytický odstup a své prameny neuronizuje, což muselo být v některých případech obtížné (vezmeme v úvahu už jen název jedné z klíčových příruček z roku 1929 *Haló! Kolik vážíš?: Zdraví! Přiměřená váha! Dieta! Kalorie!*, což je dobový překlad bestselleru Lulu Hunt-Peters „Diet and Health with Key to the Calories“).

Část diplomní práce by určitě stálo za to po úpravách publikovat jako odbornou studii, protože by mohla u odborné veřejnosti vzbudit zájem o tuto problematiku a současně posílit sensibilitu k současným mýtům krásy a historickým souvislostem jejich mediální konstruovanosti. Vzhledem ke všemu výše řečenému považuji předloženou práci za velmi zdařilou, a to především proto, že nabízí přesvědčivý vhled do interdisciplinární diskuse, analyzuje poměrně velké množství pramenného materiálu (byť výběrového) a vede ke kladení dalších otázek. **Doporučuju ji k obhajobě** a navrhuju hodnotit jako **výbornou**, i když v dolním spektru této známky („jedna minus“).

V Praze 29. 8. 2015

Lucie Storchová